

Tanrı'nın Geri Dönüşü: Richard Kearney'in Anateizm Kavramı Üzerine Bir İnceleme

Sema Cevirici Atilla

0000-0002-9442-3375 | scevirici@pau.edu.tr

Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı, Denizli, Türkiye

ROR ID: [01etz1309](https://orcid.org/01etz1309)

Öz

Anateizm, Tanrı'dan sonra Tanrı'ya geri dönüşü ifade eden bir kavramdır. Dünyanın büyüünün bozulması ve toplumun kutsallıktan arındırılmasının akabinde ortaya çıkan rahatsızlık karşısında Tanrı'yı yeniden hayatlarımıza geri getirme kaygısının bir sonucudur. Anateizmde öne çıkan tema başkalarında kutsalın tecellisini görmeye çalışarak, Tanrı'yı yaşamlarımıza geri getirmektir. Bu iddiasının zemini olarak Kearney yeni bir Tanrı tasavvuru önermektedir. Buna göre Tanrı bir varlık (esse) olarak değil bir olma olasılığı (posse) olarak düşünülme suretiyle insanın eyleme özgürlüğüne alan açmakta ve kötülük problemini Tanrısal olmaktan çıkararak insani bir mesele haline getirmektedir. Böylece kötülük Tanrı'nın iradesi kapsamında olmayıp, kutsalın hayatlarımızdan izinin silinmesi olarak görülür. Kearney'in savunduğu şey, günlük ekaristiya ile yani ekmeğimizi başkalarıyla paylaşmak suretiyle başkalarına yönelik konukseverliğe zemin hazırlamak ve Tanrı'yı yeniden hayatımıza geri getirmektir. Bu çalışmada anateizm kavramı bağlamında yeni Tanrı tasavvuru, bu Tanrı'nın hayatlarımıza nasıl ve ne şekilde geri döneceği, bu geri dönüşün ise başkalarıya göstereceğimiz konukseverlik ile olan ilişkisi tartışılacaktır. Bu bağlamda anateizmin sunduğu imkanlar ve sorunlar ele alınacaktır. Çalışmamız konu edindiği meseleyi, Richard Kearney'in söz konusu iddialarını ele aldığı iki çalışmasını esas alarak tartışacak ancak yeri geldiğinde Kearney'in diğer çalışmalarına ve bu konu ile ilgili olan farklı görüşlere de yer verecektir.

Anahtar Kelimeler

Felsefe Tarihi, Anateizm, Tanrı, Kutsal, Zayıflık, Richard Kearney

Atıf Bilgisi

Cevirici Atilla, Sema. "Tanrı'nın Geri Dönüşü: Richard Kearney'in Anateizm Kavramı Üzerine Bir İnceleme". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 887-905. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1468461>

Geliş Tarihi	15.04.2024
Kabul Tarihi	03.05.2024
Yayın Tarihi	15.09.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Return of God: A Review on Richard Kearney's Concept of Anatheism

Sema Cevirici Atilla

0000-0002-9442-3375 | scevirci@pau.edu.tr

Pamukkale University, Faculty of Theology, Department of Philosophy of Religion, Denizli, Türkiye

ROR ID: [01etz1309](https://orcid.org/01etz1309)

Abstract

Anatheism is a concept that expresses returning to God after God. It is the result of the concern to bring God back into our lives in response to the discomfort that emerged after the disenchantment of the world and the desacralization of society. In anatheism, the prominent theme is to bring God back into our lives by trying to see the manifestation of the sacred in others. As the basis for this claim, Kearney proposes a new conception of God. Accordingly, God is thought of not as a being (esse) but as a possibility of being (posse). Thus, creating space for human freedom of action and turning the problem of evil into a human issue rather than being divine. In this way, evil is not within the scope of God's will, but is seen as the erasure of the trace of the sacred from our lives. What Kearney advocates is to pave the groundwork for hospitality towards others and to bring God back into our lives through the daily Eucharist, that is, sharing our bread with others. In this study, the new concept of God in the context of the concept of anatheism, how and in what way this God will return to our lives, and the relationship of this return with the hospitality we will show to otherness will be discussed. In this context, the opportunities and problems offered by anatheism will be discussed. Our study will primarily discuss the issue based on Richard Kearney's two works addressing these claims but it will also reference Kearney's other works and different views on this subject when relevant.

Keywords

History of Philosophy, Anatheism, God, Holy, Weakness, Richard Kearney

Citation:

Cevirici Atilla, Sema. "The Return of God: A Review on Richard Kearney's Concept of Anatheism". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 11/2 (September 2024), 887-905. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1468461>

Date of Submission	04.15.2024
Date of Acceptance	05.03.2024
Date of Publication	09.15.2024
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Anateizm en yalın haliyle Tanrı'dan sonra Tanrı'ya geri dönüş demektir. Yani Tanrı'nın ölümünden sonra Tanrı'yı yeniden hayatımıza geri getirmenin yollarını aramayı ifade eden bir kavram olarak¹ dinin yeni bir yorumbilimini amaçlar.² Kearney anateizm kavramını temellendirmek için öncelikle Tanrı'ya dair tasavvurları yeniden yorumlayarak işe girer. O, P. Riceour ve E. Levinas'ın danışmanlığında hazırladığı doktora tezi olan *Poétique du Possible*'in ardından, Tanrı'nın bir mevcudiyetten ziyade bir olasılık olarak düşünülmesini öneren çalışması *The God Who Maybe; A Hermeneutics of Religion* ve *Anathesim; Returning God After God* isimli eserleri ile Tanrı'ya dair kavrayışlar açısından önemli bir perspektif değişikliğine yol açmıştır. Kearney'in iddiası, klasik egemen bir Tanrı anlayışından ziyade Tanrı'nın bir olasılık olarak düşünülmesi gerektiğidir. Bahsi geçen eserlerinde Kearney, olasılığın (posse) varlıktan (esse) önce geldiğini ve bu nedenle Tanrı'nın bir olasılık olarak düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun nedeni ise Tanrı'nın mevcut bir varlık olarak yorumlanmayıp bir olma olasılığı olarak düşünülmesinin, insanı eyleme sevk etmesi ve sorumluluğa sahip kılmasıdır. Çünkü olası bir Tanrı, belli bir kesinlik olmadığından dolayı eylemlerimizde özgür olduğumuzu ortaya koymak suretiyle bize, kötülük probleminin Tanrı'ya ait olmayıp bizimle ilgili olduğunu hatırlatır.³ Böylesi bir olasılık Tanrısı, onto-teolojik mantıktan ziyade "eskatolojik" bir Tanrı kavrayışını gündemine alır. Bu Tanrı'nın iki yönü vardır; birincisi, bu eskatolojik Tanrı'nın kimliğinin belirsiz olduğu yani spesifik bir öze indirgenmeme anlamında sürekli gelecek olana vurgu ile belirsiz bırakılması, ikincisi ise bunun bir güç Tanrısı değil, zayıflık Tanrısı olmasıdır. Zira Tanrı eğer güçlü bir varlık ise ve kötülüğü önlemiyor ise o halde mutlak iyi olduğunu söylemek anlamsızdır.⁴ Kuşkusuz Tanrı'yı bir olasılık olarak varsayan bu düşünce, Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya ve reddetmeye çalışan argümanlarla ilgilenmeyecektir. Bu yönüyle anateizm, teizm ve ateizmin ötesinde düşünülmelidir. Çünkü Tanrı'ya dair mutlak bir biçimde hayır diyen ateizmden de mutlak bir biçimde evet diyen teizmden de farklı olarak anateizm, mutlak hakkında olumsuz ya da olumlu her türlü mutlak konuşmayı reddeder. Çünkü mutlak olan hiçbir zaman tek bir kişi veya din tarafından mutlak olarak anlaşılabilir.⁵ Bununla birlikte Kearney'in anateizmi, teizm ve ateizm gibi diğer -izmelerin yerini alacak teorik bir -izm olmaktan ziyade önceki eseri olan *The God Who Maybe*'deki gibi mümkün bir Tanrı'nın vizyonu ile doğrudan ilişkili bir yaşam tarzı önermektedir.⁶

Anateizm, teizm ve ateizmin kısır kutuplaşmasının ötesinde alternatif bir diyalog yolu açmaya çalışır. Bununla birlikte anateizm, teizm ve ateizmin yerini alan diyalektik üçüncü bir terim olarak da görülmemelidir.⁷ Anateizm, dünyayı Tanrı'dan kurtarmak isteyen, seküler

¹ Richard Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, (Columbia University Press, New York, 2011), 3.

² Richard Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney and Matthew Clemente, (USA: Rowman & Littlefield, 2018), 8.

³ Richard Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, (USA: Indiana University Press, 2011), 4-5.

⁴ Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, 4-5.

⁵ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 16.

⁶ Richard Kearney: "Theism, Atheism, Anatheism: A Panel Discussion with David Tracy, Merold Westphal, and Jens Zimmermann" *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 223-224.

⁷ Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 8.

uğruna kutsalı reddeden bir ateizm olmadığı gibi kutsal olanı tercih edip seküler olanı reddederek Tanrı'yı dünyadan kurtarmaya çalışan bir teizm de değildir. Anateizm, kutsal ile seküler arasındaki "ara-canlanma"yı işaret ederek, kutsalın seküler olanın içinde ve onun aracılığıyla deneyimlenebileceğini ifade eder. Bu ise Tanrı'yla birlikte olmak ama Tanrı'sız yaşamaktır. Bu iki yönlü hareket hem ateist hem de teist bir anı içerir ve her ikisini de aşar. Ateist kılığında, metafizik gücün, egemenlik ve teodisenin her şeye kadir eski Tanrısına, bir elveda ve bir ayrılışı işaret eder. Ancak her şeye kadir Tanrı'ya elveda derken, hâlâ gelecek olan bir Tanrı seçeneğinin önünü açar.⁸ Kearney'in savunduğu bu Tanrı tasavvuru, üzerinde anlaşabileceğimiz benzerliklerle ilgili mutlak bir kavram değil, daha ziyade metaforik ve kişisel bir anlayıştır. Her ne kadar bu Tanrı görüşü ilk başta alışılmamış dışında görünse de bu Tanrı kavramının ciddi biçimde üzerinde düşünülmesinin çeşitli nedenleri vardır. Kearney'e göre bu nedenlerden birisi, bu Tanrı kavramının, yabancıya/başkaya karşı konukseverlik ve sevgi yoluyla insanlığımızı tekrar bulmamıza yardımcı olabilesidir. Bunun olumlu yönü, Tanrı'nın dogmatik olarak tanımlanmadığı yaratıcı ve özgür olabilecek yeni alan ve fırsatlara izin vermesidir. Bu açıdan bakıldığında Kearney klasik bir teist değildir.⁹ Yani Tanrı'nın her şeye gücü yeten bir metafiziksel varlık olduğu anlamda Tanrıya inanmayı somut ötekini dikkate alan bir Tanrı tasavvurunu oluşturmaya çalışır. Böylesi bir Tanrı anlayışı kişiyi, başkalarında tecelli eden kutsal ve onlara yönelik bir konukseverlik ediminde bulunmaya sevk edecektir. Çünkü başkaya yönelik konukseverlik gökyüzündeki aşkın bir el (Tanrı) tarafından gerçekleştirilmeyip, bizim tarafımızdan bir edim gerektirir.¹⁰

Kuşkusuz bu Tanrı kavrayışı alışılmış kabulleri zorlayan bir yöne sahiptir. Fakat Kearney'e göre Tanrı hakkındaki kabul edilemeyen varsayımları askıya almadan yeninin doğuşuna tanıklık edemeyiz. Bu nedenle ona göre Tanrı hakkındaki ön kabullerimizi askıya alabilirsek Tanrı'nın ölümünden sonra onun yeniden geri dönüşünün ve dolayısıyla doğuşunun anına tanıklık edebiliriz ve Tanrı'ya dair yeni tasavvurlara açılabiliriz. Zira onaylanmış kesinliklerden vazgeçersek, farklı olanın gelişine de açık olmuş oluruz.¹¹ Bu açıdan Kearney'in anateizm kavramı metafiziksel Tanrı'nın ölümünden sonra ilahi olanın hermenötik olarak geri kazanılmasını amaçlamaktadır.¹² Anateizm için mevcut Tanrı yanılması kaybetmek, bizi konukseverliğe çağıran kutsal yabancı'ya (başkaya) kişinin kendisini yeniden açma olasılığını sunar. Burası ise anateizmin tarihsel serüveninden ziyade varoluşsal bir soruya geçtiği yerdir: Yani Tanrı'dan sonra bugün somut varoluşumuzda ne olmaktadır?¹³ Bu yönüyle anateizm, dinin itibarsızlaştırılmasının ardından gelen bir inanç biçimini temsil etmekle birlikte merkezi teması

⁸ Richard Kearney, "God After God: An Anatheist Attempt to Reimagine God", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 17-18.

⁹ Richard Kearney, "Derrida and Messianic Atheism", *Trace of God; Derrida and Religion*, ed. Edward Baring – Peter E. Gordon, (New York: Fordham University Press, 2015), 205.

¹⁰ John D. Caputo, "Hospitality and the Trouble with God", *Phenomenologies of the Stranger; Between Hostility and Hospitality*, ed. Richard Kearney and Kascha Semonovitch, (New York: Fordham University Press, 2011), 93.

¹¹ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 7.

¹² Jens Zimmermann, "Introduction", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 2-3.

¹³ Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 10.

hem benliğimizde hem de başkaya yönelik konukseverliğimizde kutsal olanın tecellisini açığa çıkarabilmek için ne yapmamız gerektiğini ifade eden üçüncü bir yolu önerir.¹⁴

Kearney'in öne sürdüğü bu iddianın, felsefi düşüncenin logosentrik bakış açısından dışlanan ve logos-mitos, akıl-din, şüphe-inanç gibi dualistik karşıtlıklar ekseninde değerden düşürülen meselelere ve kavramlara yeniden bir alan açma kaygısıyla gündeme geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim postmodern düşünce atmosferinde, logosmerkezci düşünce tarafından akıl mahkemesinde yargılanan, yadsınan ve bastırılan farklılıkların genel bir kabulü ve geri dönüşünden bahsetmek mümkündür.¹⁵ Bu geri dönüş içerisinde kovulan Tanrı'nın da bir geri dönüşü sözkonusu olacaktır. Ancak bu sahnedeki kovulan Tanrı'nın geri dönüşü farklılıkları ile birlikte geri dönecektir. Başka bir deyişle giden Tanrı ile geri dönen Tanrı bir olmayacaktır. Nitekim Kearney'in kudretli bir Tanrı kavrayışı yerine zayıf bir Tanrı kavrayışını sunması bunun bir örneğidir. Kearney'in bu Tanrı kavrayışı ise yeni bir iddia olmayıp, gerek İtalyan düşünür Gianni Vattimo'nun zayıf düşüncesinde¹⁶, gerekse de John D. Caputo'nun Jacques Derrida'nın dekonstrüksiyon düşüncesinden ilhamla ele aldığı zayıf teoloji (weak theology) kuramında da görülebilir.¹⁷ Nitekim, zayıf düşünceyle birlikte Tanrı ile insan arasındaki ilişki erk ve güçle ilgili olmayıp Tanrı'nın tüm gücünü ve sorumluluğunu insana devrettiği bir ilişki haline gelmiştir. Tanrı zayıf bir varlık olarak kabul edilmek suretiyle dünyadaki kötülüklerden muaf tutulmakta ve bu sorumluluk insana yüklenmektedir.¹⁸ Bununla birlikte Kearney'in öne sürdüğü Tanrı kavrayışı ve bunun hayatlarımızda nasıl bir etki alanına sahip olduğu, ne tür problemleri çözmeye iddiasında bulunduğu kendine has nüanslara ve farklılıklara da sahiptir.

Biz bu çalışmada Kearney'in öne sürdüğü Tanrı anlayışının mahiyetine, Tanrı hakkındaki bu yeni kavrayışın hem bireysel anlamda kutsalı hayatımıza nasıl geri çağıracağı, hem de toplumsal anlamda sorumluluğu üstlenerek kötülük problemini Tanrı'dan ziyade insani bir soruna dönüştürmenin nasıl mümkün olduğunu göstermek suretiyle, başkaya yönelik konukseverlik düşüncesinin, anateizm açısından önemine ve sunduğu imkanlara değineceğiz. Bu kapsamda Kearney'in *The God Who Maybe; A Hermeneutics of Religion* ve *Anathesim; Returning God After God* kitaplarını temel almak suretiyle bu iddialarını nasıl ve ne şekilde desteklediğini ve küreselleşen dünyamızda başta dini çoğulculuk olmak üzere, farklılıkların bir arada nasıl yaşayabileceği ve birbirlerine olan konukseverlik yoluyla hem kötülük probleminde farklı bir yorum-perspektif sunma hem de böylelikle kutsalın hayatlarımızda yeniden nasıl tecrübe edebileceğini göstermeye çalışacağız.

1. Tanrı'dan Sonra Tanrı'ya Geri Dönmek Ne İfade Eder?

Kearney, *Anatheism* isimli eserinde "...kendilerini "Tanrı"dan kurtarıldan sonra hâlâ Tanrı'yı arayanlar için ne olmaktadır?" sorusunun cevabı için teizmin ve ateizmin kutupsal

¹⁴ Fanny Howe, "Anatheism for One", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney and Matthew Clemente, (USA: Rowman & Littlefield, 2018), 285-286.

¹⁵ Sema Cevirici, *Postmodern Düşüncede Temsil Krizi*, (İstanbul: DBY, 2020) 201.

¹⁶ Gianni Vattimo, *Nihilism and Emancipation*, ed. Santiago Zabala, (USA: Columbia University Press, 2004) xxvi.

¹⁷ John D. Caputo, *The Weakness of God: A Theology of the Event*, (USA: Indiana University Press 2006) 28.

¹⁸ Santiago Zabala "Giriş: Teistleri ve Ateistleri Olmayan Bir Din" *Dinin Geleceği*, der. Santiago Zabala, çev. Rahmi G. Ögdül, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009), 11 ve 23-24.

karşıtlığının ötesinde üçüncü bir yol olasılığı olarak anateizmi önermektedir.¹⁹ Kendisini Tanrı'dan kurtarmak ve hala Tanrı'yı aramak ifadeleri bağlamında anateizmin amacını anlatabilmek için kavramın izahını yapmak Kearney'in kastını ifade etmek açısından önemli olacaktır. Dikkat edileceği üzere ana-teizm kavramında iki "a" harfi vardır. Bunlardan ilki a-teizmin a'sıdır ki bu teizmin bir olumsuzlamasını içerir. Burası kişinin kendisini Tanrı'dan kurtarması bağlamında düşünülmelidir. Ateizmin bu yönü anateizm için de önemlidir, çünkü anateizmde kişi bir a-tezim anı deneyimlediğinde mutlaklardan emin olmama-bilmeme anını içerdiği için askıya alınmış olasılıklar üzerinde yoğunlaşır. Buradaki a bir çekimserlik ve olumsuzlama hareketidir. Ana'daki ikinci a ise değilin değildir (not of the not) yani ateist olumsuzlamanın olumsuzlaması ve bir anlamda Tanrı'yı bıraktıktan sonra Tanrı'ya yeniden geri dönüşü ve onu aramayı ifade etmektedir.²⁰ Kuşkusuz burada anateizm kavramının bu iki yönü, yani hem çifte olumsuzlama olarak a-teist olumsuzlamanın olumsuzlaması, hem de Tanrı'dan sonra Tanrı'ya geri dönüş olarak okunması önemli imkanlar barındırmaktadır ki bu yönüyle anateizm, düşüncenin Tanrı'ya yaklaşması veya ondan uzaklaşması ve bu yaklaşımın hem başarıları hem de başarısızlıklarının kavramıdır.²¹ Kearney anateizmdeki "ana" öneki bu yönüyle aynı zamanda bir risk ve bahis (wager) olarak düşünülür. Yani anateizmde her iki yöne de gidebilecek bir durum söz konusudur; doğruya da yanlış da gidebilir. Başka bir deyişle, inanç ile inançsızlık düşmanlık ile konukseverlik, iyi ve kötü arasında asla sona ermeyen bir bahis vardır ve iki karşıtlık arasında bir kere ve nihai karar vermek yerine kararın her zaman yeniden verildiği bir durum söz konusudur. Bu ise bize kalmış bir seçenektir yani bizim tarafımızdan bir anlayış ve karar meselesi gerektirir.²²

Anateizm, kökleşmiş düşünce alışkanlıklarından bir kopuşa işaret eden ve yeni anlam olasılıklarına açılan yönüyle mutlaklardan "emin olmama" veya "bilmeme" anlarında görülen bir deneyimdir.²³ Bu yönüyle anateizm yeni bir şey değildir, daha ziyade eski bir şeyin yeni adı olarak görülebilir. Mutlaklardan emin olmama durumu olarak anateist anlar herkesin tecrübe edebileceği anlardır. Yani inanmayanlar kadar inananlar için de tanıdık bir deneyimdir. Hepimizin hayatta bir ara karşılaştığı, bazen şeylerin ne anlama geldiğini artık kesin olarak bilmediğimiz, kendimizi radikal sorgulamaya yeniden açtığımız anlardır.²⁴ Çünkü kişi mutlaklardan kesin bir şekilde emin olamadığı gibi²⁵ kabul edilmiş varsayımları askıya almadan yeninin doğuşuna açık olması da mümkün değildir. Kearney'e göre bu nokta önemlidir çünkü bu kesinlikten yoksun oluş olmasaydı, daha fazlasını bilme, farklı anlama veya başka türlü düşünme yönünde motive edici bir dürtümüz de olmazdı. Dolayısıyla gerçeği yeniden tanıma arayışının imkânı da olmazdı. Kearney bu tür bir bilmeme anının rasyonel veya metafizik bilgi kapsamının ötesindeki kutsal içgörülerin başlangıcı olarak görüldüğüne işaret ederek, Kant'ın "inanca yer açmak için bilginin sınırlarını çizdiği", Wittgenstein'in "hakkında konuşamadığımız şeyler

¹⁹ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 3.

²⁰ Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 9.

²¹ John Panteleimon Manoussakis, "The Black Theology of Anatheism", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney-Matthew Clemente, (USA: Rowman & Littlefield, 2018), 49.

²² Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 8.

²³ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 7.

²⁴ Richard Kearney, "Epilogue: Inguise of a Response", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 246.

²⁵ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 5.

hakkında susmalıyız", Heidegger'in, önünde dans edip, dua edebileceğimiz bir Tanrı'yı yeniden keşfedeceksek, metafiziğin soyut Tanrısını (causa sui) reddetmemiz gerektiği" ifadelerini örnek olarak sunar.²⁶ Bu açıdan anateizm kutsal olduğunu düşündüğümüz²⁷ ama hiçbir zaman tam olarak kavrayamadığımız veya kanıtlayamadığımız şeyleri aramanın ve dile getirmenin bir yolu olarak da görülebilir.²⁸

Anateizm bir yönüyle mutlaklardan emin olmama anlamı ile a-teist bir anı deneyimleme de bir yönüyle de ateizmin de olumsuzlanması suretiyle Tanrı'yı yeniden hayatlarımıza dahil etmeyi amaçlaması onu iki yönlü bir okumaya açık kılar. Burada bu iki yönü birbiri ile ilişkili bir biçimde ele almak gerekir. Öncelikle kişi mutlaklardan emin olmama durumunda kendisini yeni olanın, farklı olanın gelişine açık kılmaktadır. Farklı olanın gelişine açık olma ise sadece teorik bir mesele değil aynı zamanda başkalıkla karşılaşma durumu olarak yabancıya açık olma temasını da barındırır. Burada yabancı kelimesi, bize yabancı olan Tanrı tasavvuru, dini inanç gibi teorik bir meseleye referansta bulunurken bir yandan da bizden başka olan anlamında yabancıya açık olma ve onda kutsalın tecellisini görmek suretiyle pratik bir meseleye de işaret eder.

Bu yönüyle anateizm, kişinin sadece mutlaklardan emin olmama anlamında bilmeme durumunu ifade eden durumlar olmayıp aynı zamanda bizim idrak sınırlarımızı aşan ve mutlak bir biçimde bilemeyeceğimiz başkalık olan yabancıya karşı radikal açıklıkta da ortaya çıkar. Burada anateizm açısından önemli olan, bilemediğimiz başkası karşısında nasıl bir mukabele de bulunacağımızdır. Kearney başkaya açık olma temasından yola çıkarak dinlerin başkalıkla kurduğu ilişkiye yönelir. Burada onun önemseydiği nokta hem başkalıkla kurulacak olan ilişki hem de bu başkalıkta kutsalı tecrübe etme ve dolayısıyla onu hayatımıza yeniden geri getirmenin yollarını aramaktır. Bunun için Kearney öncelikle İbrahimi dinleri Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ı ele alarak bu dinlerin, ilahi bir yabancıyla ilk karşılaşmalarını değerlendirir.²⁹ Ona göre bu sahnelerde iki tepki söz konusu olacaktır: ya düşmanlık ya da konukseverlik.³⁰ Bu nokta önemlidir zira Kearney'e göre davetsiz bir ziyaretçiye nasıl mukabele edileceği dinlerin başkalığa ilk olarak nasıl tepki verdiğini bize göstermektedir. Bunun için Kearney üç örnek gösterir; birincisi Mamre'de yabancılarla karşılaşan İbrahim-Sara örneği, ikincisi Hz. Meryem'e kutsal yabancı olarak Cebrail'in Hz. İsa'yı müjdelediği an, üçüncüsü ise Hz.

²⁶ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 8.

²⁷ Burada kutsal kavramının dinlerdeki aşkın ve spesifik bir Varlığa atıfta bulunmaktan ziyade artık kişisel bir tecrübe olarak muhtelif şekillerde deneyimlenebilecek ancak kavramsal olarak düşünülüp ifade edilemeyecek yönüyle bakıldığında Rudolf Otto'nun dini kutsalın tecrübesi olarak açıklamasını hatırlatmaktadır. Otto kutsalı kendisinde irrasyonel öğeler barındıran ve bu öğelerin kavramsal olarak ifade edilmesi mümkün olmayan olarak ele alır. Bununla birlikte kutsal olanı açıklarken kullanılan "mysterium tremendum et fascinans" ifadesi Otto tarafından din fenomenolojisinde temel bir kavram olarak ortaya atılan numinous (tanrının korku ve saygı uyandıracak şekilde kendini göstermesi) kavramını karakterize eden üç öğeyi- gizem (mysterium), korku ve dehşete yol açma (tremendum) ve büyüleyici (fascinans) ve insan öznenin numinous'u nasıl deneyimleyeceğini imleyen bir yöne sahiptir. Rudolf Otto, *Kutsala Dair*, çev. Sevil Ghaffari (İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2014) 12-14.

²⁸ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 3.

²⁹ Kearney'in burada İbrahimi dinler olarak Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam ile sınırlandırmasının diğer inançları herhangi bir dışlayıcılığı amaçlamadığını; yalnızca araştırmasının belirli hermenötik parametrelerini yansıtmakta olduğunu ifade eder. Yeri geldiğinde Budist ve Hindu örneklerine de yer vermekte ve bundan kaçınmanın anateizmin esasen "dinlerarası" doğasını göz ardı etmek olacağını düşünür (Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 3-4.).

³⁰ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 17-18.

Muhammed'in mağarada yabancı bir ses tarafından ilk vahyi aldığı an.³¹ Kearney, buradaki üç örnekte de ilahi yabancıyla karşı karşıya gelindiğinde her üç örnekteki isimlerin bu yabancıya nasıl konuksever bir biçimde davrandığını göstermeye çalışır³² ve yabancıya-bilinmeye yönelik düşmanlığı konukseverliğe dönüştürmek için, anateist anın bu üç İbrahimi dinin açılış anı olduğunu iddia eder. Kearney dinlerin bu başlangıç sahnelerinden yola çıkarak, bu tür anateist anların büyük dinlerin açılış sahneleriyle sınırlı olmadığını, potansiyel olarak günlük hayatımızın herhangi bir anında meydana gelebileceğini ifade ederek kendi iddiasına zemin hazırlar. Zira bu şekilde bilmediğimiz ve tanımadığımız bir yabancıya düşmanlık değil konukseverlik göstermek suretiyle, kutsal hayatlarımızda yeniden canlandırabilmenin imkanı bize de açıktır. Çünkü kutsallık eğer biz ona ev sahipliği yapmaya istekliysek gelip aramızda yaşamayı vaat eden bir aşkınlık ve ötekilik düzenini ifade eder.³³ Yani Tanrı'nın ölümünden sonra hala kutsal olan şey nedir veya mutlak bir kudrete ve metafizik kesinliğe sahip Tanrı'nın ortadan kaybolmasından sonra neyi kutsal olarak adlandırmaya devam edebiliriz, sorularının cevabını da burada aramamız gerekir. Ki zaten anateizmin temel meselesi budur. Bu ise anateizm düşüncesindeki ikinci noktaya götürmektedir bizi; yani anateizmi bir yeniden tasavvur etme eylemi olarak görmek. Çünkü kutsalı (başkalık yoluyla) yeniden tasavvur etmek suretiyle inancı canlandırabilir ve onu yeniden hayatlarımızda yaşatabiliriz.³⁴

Başkalığa olan bu açıklık, aynı zamanda başkası yoluyla kendimizi keşfetmemize de yardımcı olur ve bu yönüyle bizi hem kendimize hem de kutsal olana açma imkanına sahip kılar. Kearney burada yabancı olanı daha aşına kılmak, aşınayı ise daha yabancı kılmaya çalışarak aslında kökleşmiş yargularımıza dair bir sorgulamayı hedefine almaktadır.³⁵ Eğer kişi başkasına konukseverlik yolunu izlemeyi, başkalarını dinlemeyi tercih ederse, kendi inancında henüz yeterince keşfedilmemiş bir şeyi diğer inançta keşfetme olasılığına açık olacaktır.³⁶ Bu açıdan başkalığa açık olmak suretiyle birbirimizin farklı seslerini-inançlarını duymak ve bu sayede kendimizi daha çok keşfetmek mümkündür. Başkalığa gösterilecek konukseverlik başkalığın farklı alımlama biçimlerine de açık olmak demektir. Böylesi bir açıklık ise yabancıya dair korkularımızı dönüştürmek suretiyle önemli bir imkana açılabilir. Nitekim yabancıların en yabancıları olarak Tanrı'nın ilahi öteki olarak somut ötekilerin biçimini alacağı da göz önünde bulundurulduğunda, mutlaklaştırılmış bir inanca sahip olmaktan ziyade farklılıkları göz ardı etmeyen ve bu farklılıklarda kutsalın izini sürmek suretiyle dini çoğulculuğa açık olan bir profil

³¹ Kearney İslam sözkonusu olduğunda kendi iddiasını destekleme adına yabancıya konuksever olma temasına dair örnekler verir. O bunu, Hz. Muhammed'den sonra İslam 72 fırkaya ayrıldığı hadisinden hareketle ele almakta ve bu fırkaların hepsinin ortak tema olarak sahiplendiği şu hadise yer vermektedir; İslam garip (yabancı) olarak başladı ve garip olarak devam edecektir, ne mutlu garip olanlara" Yine ona göre İslami metinlerde konukseverlik ile ilgili benzer kuralların tekrar tekrar dile getirilmesi önemlidir: "Kendiniz için dilediğinizi başkaları için de istemedikçe hiçbiriniz gerçek anlamda iman etmiş olamazsınız." "Biz sizi milletlere ve kabilelere ayırdık ki birbirinizle tanışasınız ve dost olasınız" (bk. Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 32.)

³² Richard Kearney, "God After God: An Atheist Attempt to Reimagine God", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 10.

³³ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 141.

³⁴ Kearney, "God After God: An Atheist Attempt to Reimagine God", 10 ve 15.

³⁵ Richard Kearney, *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar: Ötekiliği Yorumlamak*, çev. Barış Özkul (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 24-25.

³⁶ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 175.

arz edecektir.³⁷ Kearney'in başkalığa yönelik konukseverliğe ilişkin bu tavrı birlikte var olmayı, karşılıklı anlamlandırmayı, kendimizle yabancılar arasındaki karşılıklı geçişleri savunur. Kearney'e göre, eğer ilahi olanla kişisel bir ilişki sürdürmek istiyorsak, bu açıklığı ve farklılığı bu sesini duymayı izlememiz gerekir.³⁸

Bu yönüyle anateizm, dinlerin kendi imkanını en iyi şekilde başkalarına karşılıklı olarak maruz kalma yoluyla kavrayabileceklerini öne sürer. Başka Tanrılarla karşılaştığımızda, kendi Tanrımızın gizli yönlerini keşfederiz, başkalarıyla karşılaştığımızda kendimiz ve ne olduğumuz üzerinde düşünmeye başlarız. Ancak bu iki yönlü karşılaşma, her şeyi kapsayan bir bütünlüğe geçiş anlamında anlaşılmalıdır. Çünkü benlik ile başkalık arasındaki veya başka Tanrılar ile kendi Tanrımız arasındaki her ilişkinin sınırında, birbirine tam anlamıyla çevrilemez bir fazlalık vardır ve bu da indirgenemez bir aşkınlık olarak kalmaya devam eder. Çünkü ilahi olan her zaman bir fazlalık olacaktır.³⁹ Kearney'e göre dinleri uzlaştırmayı hem gerekli hem de yetersiz kılan şey bu temel farklılıktır. Bu nedenle ona göre tek bir küresel din veya ahlak adına kendi inançlarımızdan vazgeçmek yerine, bizi farklı kılan şeyin ne olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü birbirimizdeki başkalığın varlığını bu şekilde kabul ederek, tüm farklı inançlarımızı aşan bir anlam fazlalığına (kutsala) tanıklık edebiliriz.⁴⁰

Fakat bununla birlikte Kearney açısından kişinin kendi diline ve tarihine (konumlanmışlığına) sadık kalması ile başkasına karşı açıklığı ve konukseverliğini sürdürmesi arasında tehlikeli bir denge vardır. İlkinde tehlike, başkasını sömürgeleştirme ve şiddete yol açma eğilimidir. Sonrakinin tehlikesi ise, onu ağırlamak için dilsel bir yuva sunamamadır. Yani kendi başkasını kendi diline konumlanmışlığına tercüme edememe sorunudur. Bu iki uç noktada gezinmek için, hocası Paul Ricoeur'ün hermenötüğünün koşullu konukseverliği ile Jacques Derrida'nın yapıbozumunun koşulsuz konukseverliği ile ilişki içinde düşünmeye çalışır. Burada amaç bize yabancıyla daha somutlaşmış bir bedensel konukseverlik yaklaşımı sunmaktır. Zira Kearney hocası Ricoeur'dan öğrendiği üzere eğer çeviri sadece entelektüel değil aynı zamanda etik bir sorun ise o halde dinler arası çeviri yani birbirimizi nasıl anlayacağımız, alımlayacağımız birbirimize nasıl koşullu bir konukseverlik göstereceğimiz de önemli bir husus olarak durmaktadır. Bu konukseverlik sadece dilsel yani birbirimize inançlarımızı tercüme etme anlamında değil aynı zamanda bedensel bir konukseverliği de beraberinde getirecektir.⁴¹

³⁷ Kearney anateizmi dinin yorumbilimsel geri kazanımı olarak ele aldığı farklı inanç ve dinlerden de örneklerle kendini destekler. Örneğin İslam inancı söz konusu olduğunda Abdülkerim Suruç onun için dini inancın dogmatik mirasını cesur bir yorumbilimsel zeminden ele almasını eleştirel yeniden sahiplenmenin önemli bir örneği olarak sunar (Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 32.).

³⁸ Patrick Burke, "Kearney's Wager", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Press, 2006), 95-96. Bu sayede, farklılıklar arasında yargılamada bulunurken yargıçlığa soyunmaktan ve göreceliliğe düşmekten kendimizi kurtarmak ise Kearney'in ayırtedici hermenötüğü (diacritical hermeneutik) ile mümkündür. Zira ben ve öteki arasındaki diyaloga odaklanan diyakritik yorumbilgisi, ötekilere ilişkin sağlıklı bir idrake ulaşmamızı ve böylece ötekiye hak ettiği değeri vermenin mümkün olduğunu ileri sürer. (Kearney, *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar*, 279.)

³⁹ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 47-48.

⁴⁰ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 178-181.

⁴¹ Richard Kearney, "Double Hospitality; Between Word and Touch", *Journal for Continental Philosophy of Religion* 1 (2019) 71-89, s. 71-72.

Kearney'in başkalığa verdiği bu önem aslında Tanrı'nın yabancılar da toplumun ezilmiş kesimlerinde acı çeken ve zayıflarda kendini görünür kılmasıdır. Kuşkusuz Kearney'in bu değerlendirmeleri beden in kutsallığında ortaya çıkan bir Tanrı'yı savunmaktadır.⁴² Bu yönüyle anateizm aslında dünyanın kutsal hale geldiğini izlerken yabancıya özen göstererek dünyamızı dönüştürmenin etik eylemi olarak görülebilir.⁴³ “Yani bizi dışarıdaki öteki adına eyleme çağıran içerideki ötekidir.”⁴⁴ Kearney'in anateizmi bu yönüyle bir amaç değil, bir yol olarak görülmelidir ve bu yol dünyanın ortasında karşımızda duran yabancı nın içindeki ilahi olana dikkattir.⁴⁵ Bu yönüyle başkalık olarak yabancı figürü yok edilmesi gereken bir şey olmayıp bilakis kutsalın izini sürebileğimiz bir şey olacaktır. Yabancı Tanrılardan, yabancı inançlardan korkmak yerine ondan bizzat mesul olduğumuzu kabul etmek gerekir.⁴⁶ Başka bir deyişle yabancıyı bir düşman olarak görüp onu yok etmekten ziyade, nazik bir konukseverliğe dönüşün izini sürmemiz gerekmektedir.⁴⁷

Dolayısıyla başkayla karşılaşıldığında sorumluluğa ve bir çağrıya cevap vermeye çağrıldığımız aşikardır. Peki başkalık tümüyle iyinin tarafında mıdır? Yani her başkalık Tanrı'nın tecellisini taşımakta mıdır? Kearney'e göre başkalıkta hem iyi hem de kötü bir yön bulunabilir ve bu ayırt edilebilmelidir. Nitekim Kearney, bu ayrımı nasıl yapacağımızı bilmediğimiz ve başkaya koşulsuz konukseverlik gösterme konusunda Jacques Derrida ile aynı fikirde değildir. Bilindiği üzere Jacques Derrida koşullu ve koşulsuz konukseverliği birbirinden ayırarak, koşulsuz bir konukseverliği savunmakta ve böylesi bir konukseverliğin ise gelenin dost veya düşman mı olduğu konusunda mutlak bir bilme yokluğunda ortaya çıkacağını düşünür. Zira koşullu konukseverlikte bir davet ve belirlilik söz konusu iken koşulsuz konukseverlikte mutlak bir sürpriz ve ziyaret vardır ve bu nedenle başkasının gelişi hesaplanamaz ve öngörülemezdir.⁴⁸ Burada başkalık dost olabileceği gibi düşman da olabilir.⁴⁹

Oysa Kearney'e göre Derrida'nın burada vurguladığı bilinemezlik durumu kabul edilebilir değildir. Ona göre belki de bu [bilmeme durumu] Tanrı'nın ayrıcalığıdır ve biz Tanrı değilizdir.⁵⁰ Kearney bu yönüyle gerek Derrida gerekse hocası Levinas'ın çizgisinden farklı düşünür. Levinas'ta da başkanın yüzüne bakarken onun gözlerinin rengini dahi fark etmemek söz konusu iken Kearney'e göre başkasının gözlerinin rengi vardır ve bunun farkında olmanın karşımızdaki yabancı nın dost mu düşman mı olduğunu belirleme noktasında önemli olduğunu düşünür.⁵¹

⁴² Zimmermann, “Introduction”, 2.

⁴³ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 185.

⁴⁴ Kearney, *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar*, s. 105.

⁴⁵ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 166.

⁴⁶ Kearney, *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar; Ötekiliği Yorumlamak*, 17-18.

⁴⁷ Kearney bu iddiasını desteklemek için Gianni Vattimo, John Caputo ve Rene Girard gibi isimlere başvurur. Vattimo'da sekülerizmin gerçek dindarlık olduğu yorumu, Caputo'da zayıf teoloji ve Rene Girard'da yabancı nın kurban edilecek bir figür olmayıp içimizdeki doğal şiddet içgüdülerini kontrol altına almak ve hoş karşılamak olduğu yorumlarından hareket ederek bu düşünürlerin kendi farklı yollarıyla başkalığın kurban edilmesinin ötesinde onun kutsallığına açılan imkânına yöneldiği ve anateistik düşünce için katkıda bulunduğunu ifade eder. (Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 136-137.)

⁴⁸ Jacques Derrida, *Nietzsche'nin Şöleni*, der. ve çev. Ali Utku-Mukadder Erkan. (İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2008), 222-223.

⁴⁹ J. Habermas-J. Derrida, *Terör Günlerinde Felsefe*, der. Giovanni Borradori, çev. Emre Barca (İstanbul: YKY, 2008), 165-166.

⁵⁰ Kearney, *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar; Ötekiliği Yorumlamak*, 88-89.

⁵¹ Richard Kearney, “Epiphanies of the Everyday: Toward a Micro-Eschatology” *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Presss, 2006), 6-7.

Kearney bu nedenle sonlu varlıklar olarak bizlerin sonlu bir konukseverlik sunabileceğini ifade eder. Çünkü yalnızca Tanrı tüm varlıkları ayırım gözetmeksizin, koşulsuz ve nedensiz sevebilir. Mesih bile düşmanlarımı affediyorum dememiş bilakis, Babasından düşmanlarını affetmesini istemek zorunda kalmıştı ve şöyle demişti: "Baba onları affet, çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar." Bu açıdan bakıldığında Kearney'e göre koşulsuz konukseverlik insani değil ilahidir.⁵² Yine de Kearney, sınırlarımızı kabul ederken ilahi olanı taklit etmeye çalışmamız gerektiğini vurgular.⁵³ Peki başkaya yönelik bu konukseverliği nasıl gerçekleştirecek ve kutsal hayatlarımıza yeniden nasıl dahil edeceğiz? Daha doğrusu giden Tanrı'nın geri dönüşü için ona nasıl bir ev sahipliği yapacak ve ne tür bir mesken sunacağız?

2. Geri Dönen ve Dönüşen Tanrı

Kuşkusuz giden Tanrı ile geri dönen Tanrı arasında farklılıklar olacaktır. Anateizmin iddia ettiği gibi eğer Tanrı hakkındaki onaylanmış iddiaları askıya alıp yeninin gelişine açık olacaksak bu farklılığı kabullenmek zorundayızdır. İnançımızı kaybettiğimizde onu tekrar kazanabilir, Tanrı'nın hayatlarımızdan çıktuktan sonra geri gelişine tanıklık edebiliriz, ancak geri gelen Tanrı'nın bizi şaşırtacak şekillerde geri gelebileceğini de kabul etmek zorundayızdır.⁵⁴ Bu açıdan anateizmde Tanrı'yı klasik kavrayışın aksine yeniden tasavvur etme söz konusudur. Bu yeni tasavvurda Kearney Tanrı'nın ölümünü ilan etmekten ziyade fenomenoloji ve hermenötik tarafından önerilen düşünme yöntemleriyle onun yeniden canlandırmaya çalışır.⁵⁵ Bunu yaparak, her şeye kadir olan geleneksel Tanrı kavramına da meydan okur.⁵⁶ Nitekim onun Tanrı'yı onto-teolojik bir mantık ekseninde değil de eskatolojik olarak ele alması ve bir olasılık zemininde düşünmesi bu amaca matuftur.⁵⁷ Burası bir gelecek vurgusu taşıdığından dolayı tanrısallığın özünde boşluk bırakan bir alana yani mümkün olanın alanına işaret eder. Burada dikkat çekilmek istenen nokta ise Tanrı'nın ontooloji tarzında saf varlık olarak ya da negatif teoloji tarzında saf varlık-olmayan olarak yorumlanmayıp bir olma olasılığı olarak düşünülme suretiyle, insanın eyleme geçme sorumluluğuna bir alan açmaktadır. Böylesi bir Tanrı anlayışına sahip olmak kuşkusuz varsayımlarımızın ve önyargılarımızın sorgulanması anlamına gelmekte ve bizi geleceğe açık tutma anlamında bir eyleme sevk etmektedir. Çünkü her eylemimizin arka planında bu olasılık-mümkünlük vardır. Olası bir Tanrı, belli bir kesinlik olmadığından dolayı eylemlerimizi yapıp yapmamakta özgür olduğumuzu da ortaya koyarak bize, kötülük probleminin Tanrı'nın önceden belirlenmiş iradesi değil, bizim sorumluluğumuz olduğunu göstermeye çalışır.⁵⁸ Kearney'e göre Tanrı, esse'den (varlığın gerçekliği) ziyade posse (var olma olasılığı) olduğundan, biz ona yanıt vermediğimiz sürece güçsüz ve zayıf kalacaktır. Mümkün olanı gerçeğe dönüştürmek, yalnızca Tanrı'nın bizim için yaptığı bir şey değil, aynı zamanda

⁵² Richard Kearney, "Hermenötik ve Adalet" *Adaletin Hayaletleri; Çağdaş Düşünürlerle Söyleşiler*, der. Sema Cevirci Atilla, (Ankara: Fol, 2024), 89-90.

⁵³ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 47-48.

⁵⁴ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 181.

⁵⁵ Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, 2-3.

⁵⁶ Richard Kearney, "Enabling God", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Presss, 2006), 39-40.

⁵⁷ John D. Caputo, "Richard Kearney's Enthusiasm", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Presss, 2006), 311.

⁵⁸ Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, 4-5.

bizim de Tanrı için yaptığımız bir şeydir. Kearney burada bir atasözüne atıfta bulunarak; 'Denizi Tanrı yarattı, gemiyi biz yapıyoruz; O rüzgarı yarattı, biz yelken açtık; sakinliği o sağladı, biz kürek çekiyoruz" ifadelerini kullanır.⁵⁹

Kearney'in burada amaçladığı şey, Tanrı'nın bir olasılık olarak düşünülmesi suretiyle insanın eylemlerinin sorumluluğunu almaya sevk etmesidir. Zira Tanrı bir olasılık ise o halde bu olasılığı gerçekleştirme ve dünyayı Tanrı'nın istediği bir hale sokma bizim görevimizdir.⁶⁰ Kuşkusuz Kearney olasılık olarak Tanrı kavramını ele alırken bu olasılığa güçlü bir etik belirleme gücü vermektedir.⁶¹ Yani yeni bir Tanrı tasavvurunun öne çıkışı, başkılığa özen göstererek ve konuksever bir açıklıkla dünyamızı dönüştürmenin etik eylemi ve böylece Tanrı'yı hayatlarımıza yeniden geri getirmenin bir sonucu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında anateizmin meselesi kutsal olanı yeniden hayal etmek ve günlük edimlerimizde onu yaşatmakla ilgilidir.⁶² Buradaki Tanrı güçlü değil bizim onu güçlendirmemize bağlı olan bir zayıflıktır ve doğrudan deneyime dahil olan bir Tanrıdır. Kearney bize bunun onto-teolojinin Tanrı kavrayışından uzak olduğunu söyler. Zira kendi kendine yeterli olan Tanrı aynı zamanda içine kapanık ve insanın acısını, sevincini paylaşmayan yarattıklarına mesafeli bir Tanrıdır.⁶³ Bu kendi kendine yeterli oluş, teodisenin başarısızlığının da bir işaretidir. Çünkü kendi kendine yeterli olan Tanrı, her türlü eksiklikten arınmış ve her şeye gücü yeten bir Tanrıdır. Bunun bizi getirdiği soru ise bilinen bir şeyi tekrarlamak olacaktır: Her şeye gücü yeten bir Tanrı ile kötülüğü aynı Tanrıya atfetmek nasıl mümkün olacaktır?⁶⁴

Kearney'in kaygısı şüphesiz Tanrı'yı kötülükten sorumlu tutmak suretiyle hayatlarımızdan kovmak yerine onun yerini içimizde sonsuza kadar savunmalıyız düşüncesini dile getirmektir. Bu bakış açısından Tanrı artık kutsal kitaplarda teorik önermelerde değil, gündelik eylemlerimizde ve başkasına karşı gösterdiğimiz konukseverlikte bulunabilir. Anateizmin Tanrısı, bizi eyleme geri çağırarak için varlığımızda ikamet eden bir hal alır. Yani onun zayıflığına, insanın (eyleme) gücü karşılık verir.⁶⁵ Nitekim Kearney bizim sorumluluğumuza

⁵⁹ Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, 4.

⁶⁰ Nitekim Kearney bu iddiasını desteklemek amacıyla John D. Caputo'nun Tanrı anlayışına da başvurur. Caputo'ya göre Tanrı'nın ısrarı, Tanrı'nın var olmakta ısrar etmesi anlamına gelir. İlahi olasılık, bulacağı her türlü gerçekleşmeyi bizim aracılığımızla gerçekleştirir. (John D. Caputo, *The Insistence of God; A Theology of Perhaps*, (USA: Indiana University Press 2013) 25-27; Catherine Keller "Theopoetics A Becoming History", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney and Matthew Clemente, (USA: Rowman & Littlefield, 2018), 36.

⁶¹ William Desmond, "Maybe, Maybe Not: Richard Kearney and God" *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Press, 2006), 64-65.

⁶² Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 8.

⁶³ Oysa Kearney'in mümkün olan Tanrısı insan meseleleri ve tarihle tutkuyla ilgilenen biridir; şarkılar söyler, çölde çiğlikler atar, mağaralarda fısıldar, karanlıkta mazlumları teselli eder, yetimleri, dulları ve yabancıları güçlü ve kibirlilere tercih eder. Bu, hayat getireceğini ve onu daha da bollaştıracağını vaat eden bir Tanrıdır. (Kearney, *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion*, 2.)

⁶⁴ Jeffrey Bloechl, "Christianity and Possibility", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Press, 2006), 134. Kuşkusuz Tanrı'nın, zayıflatılması daha ziyade güçsüz kılınarak bizim ona güç vermemiz bağlamında düşünüldüğünde Kearney'in birtakım eleştirilerin odağı olacağı aşıkardır. Nitekim Merold Westphal, Kearney'in anateizm fikrinde Tanrı'nın egemenliği veya gücünden neden hemen vazgeçmemiz gerektiğini sorgular. (Kearney: "Theism, Atheism, Anatheism: A Panel Discussion with David Tracy, Merold Westphal, and Jens Zimmermann" 229.)

⁶⁵ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 69.

vurgu yaparak *Tanrı dünyayı altı günde yarattı ve yedinci günü tamamlamamız için bizi serbest bıraktı* der.⁶⁶

Bu kapsamda Kearney'in Tanrı'nın varlığına ilişkin bilimsel hipotezle ilgilenmediği ve dünyayı denetleyen doğaüstü bir Varlığın metafiziksel statüsünü kanıtlamayı amaçlamadığını belirtmemiz gerekir. Burada onun amacı, sonlu başkalarında vücut bulan sonsuz Ötekiye dair ve onun izini sürmeye dair iyiliğe dayanan bir zemine sahiptir. Eş deyişle onun savunduğu şey, bir nevi iyiliği artırmak ve yaymaktır.⁶⁷ Nitekim Kearney belli bir pozisyonu benimsemekten ziyade kendisini barışı, adaleti ve sevgiyi arayan biri olarak tanımlar; “katolikliğin sevgiyi ve adaleti rahatsız ettiği durumlarda kendimi Yahudi-Hıristiyan teist olarak adlandırmayı tercih ederim; ve bu geleneğin rahatsız edici olduğu durumlarda, ne diğer dinleri dışlayacak ne de nihai hakikate sahip olduğumu iddia edecek şekilde Tanrı'yı aramak anlamında kendimi dindar olarak adlandırmayı tercih ediyorum. Ve dindarların rahatsız ettiği yerde kendimi sevgi ve adalet arayıcısı olarak adlandırıyorum” ifadelerini kullanır.⁶⁸

Kearney yeryüzünde bu iyiliği arttırma ve yayma misyonunu ise günlük eforistiya kavramı ile açıklar ki bu da ekmeğimizi başkalarıyla ve etrafımızdaki yabancılarla paylaşarak kendimizi kutsala açmak ve onu hayatlarımıza geri getirmek demektir. Bu aynı zamanda metinden eyleme, eleştirel yorum alanından gündelik uygulama ve dönüşüm dünyasına döndüğümüz andır. Teoriden pratiğe, sözden bedene bu geçiş her gün aç veya susuz olan birisine gösterilen yardımseverliktedir. Çünkü böylesi durumlarda kişinin Tanrı'ya inancı teoriler veya fikirler meselesi değil bedene bürünmüş sözün canlı tanığı olacaktır. Kearney gündelik eylemlerimizdeki kutsallığa bu dönüşü Dorothy Day örneği ile ele alır. Dorothy Day, Tanrı'nın şehir içindeki gecekondu mahallelerindeki evsizlerde yaşadığına inanan ve her gün onlarla ekmek, su, barınak ve bakım hizmeti veren bir Hıristiyandır. Kearney'e göre Day'in politikası acı çeken ve hareket eden bedeninin politikasıdır ve bu, sefaleti kaygıya, düşmanlığı konukseverliğe dönüştüren seküler bir dünyada günlük sevgi ve adalet eylemleriyle ilgili bir tutumdur. Kearney Day'in dünyayı seven ve onu iyileştirmeye kararlı olan biri olduğunu ifade ederek aslında Day'in mesajının, "Birbirimizi sevmediğimiz sürece Tanrı'yı sevemeyiz ve sevmek için birbirimizi tanımalıyız" olduğunu ifade eder. Çünkü ekmeğimizi paylaşarak Tanrı'yı tanıyoruzdur. Day'in güçlü bir şekilde tanıklık ettiği mesaj şudur: Oğul, Baba'yı yeryüzünde ağırladığı gibi, biz de başkaya-zayıflara yönelik her türlü özen göstermede Oğul'u yeryüzünde ağırlayabiliriz. Dolayısıyla böylesi bir edim, insanların eforistiya konukseverliği yoluyla yükselip gelişebilecekleri bir dönüş yolculuğuna da işaret etmektedir.⁶⁹

Burada Kearney'in amacı imkansız Tanrı'ya bırakıp mümkün olanla devam etmek gerektiğidir. Çünkü biz sonlu varlıklar olarak ekonomik düzenin içindeyizdir. Bizim işimiz Tanrı olmak değildir, tam anlamıyla insan olmaktır.⁷⁰ Buradaki vurgu insanın gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde kötülük ve adaletsizlik sorununu Tanrı ile ilişkilendirmeyip insanın eyleme

⁶⁶ Richard Kearney, "In Place of a Response; An Interview with Richard Kearney", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Presss, 2006), 367.

⁶⁷ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 183.

⁶⁸ Kearney, *The God Who May Be*, 5-6.

⁶⁹ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 153-157.

⁷⁰ Kearney, "In Place of a Response; An Interview with Richard Kearney", 367-369.

geçerek asgari düzeye indirilmesidir. Çünkü kötülük, adına ister Tanrı ister ilahi iyilik diyelim, kutsal olanın hayatlarımızdan yok olması, izlerinin silinmesi ile ilişkili olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla, adaleti yarattığımız, sevgiyi yarattığımız ölçüde yani eylemlerimizin etik yönü aracılığıyla dünyanın başkalaşımını meydana getirmektediriz ki böylelikle bir olasılık olan Tanrı'yı yeniden hayatlarımızda var kılabilmemiz mümkün olsun. Çünkü Tanrı'nın hayatlarımızda ve eylemlerimizde var olması yönüyle kötülüğün de yokluğu olacaktır.

Nitekim Kearney böylesi bir Tanrı anlayışının, kendimizi aşkınlığın dönüştürücü gücüne açarak bize vaat edilmiş bir "krallığı" gerçekleştirme olasılığını sunduğunu ifade eder. Her insan kendi içinde bu şekilde dönüştürülme ve ilahi olasılığı daha da cisimleşmiş ve canlı hale getirerek Tanrı'yı da dönüştürme kapasitesini taşır. Burada Kearney'e göre Tanrı bizi yaratılış yoluyla, tarihe müdahaleler yoluyla dönüştürür. Bu, ilahi bir hediye olduğu kadar insani bir görevdir.⁷¹ Her birimizin içindeki bu ilahi daveti alma ve ona cevap verme kapasitesine ise Kearney şahsiyet-kimlik (persona) adını vermektedir. Bu anlamda, paradoksal bir şekilde, önce kendi güçsüzlüğümüzü, kırılabilirliğimizi fark ettiğimizde, kendimizi Tanrı'nın kendi güçsüzlüğüne-zayıflığına yanıt verme yetkisine sahip bulduğumuz bile söylenebilir. Burada Kearney, Etty Hillesum'un bir Nazi toplama kampında idam edilmeden kısa bir süre önce söylediği söze atıfta bulunur: "Siz (Tanrı) bize yardım edemezsiniz, ama biz size yardım etmeliyiz ve sizin içimizdeki meskeninizi sonuna kadar savunmalıyız." Etty Hillesum'un bu ifadesindeki Tanrı zayıf ve zulme uğrayan yabancıları ezen iktidar tiranlığının tek alternatifi olarak düşünülür. Tanrı'nın ölümünden sonra bu yeni Tanrı, ikinci bir doğuma, savaşın dehşetinin ortasında her şeye yeniden başlamaya bir çağrıdır. Auschwitz'te ölen Tanrı, teodisenin Tanrısı ise, bu yeni Tanrı ise aslında kişiye direnme, devam etme, ölüm karşısında yaşamaya cesaret etme gücü veren, güçsüz bir Tanrıdır. Kearney'e göre Etty Hillesum, gidecek başka yeri olmayan Tanrı'ya ev sahipliği yapmış, ilahi yabancıya bir sığınak ve mesken olarak kendini açmıştır. Bu nedenle Kearney'e göre tarihin en karanlık anlarında bile kötülüğe karşı direniş olarak; "Tanrı, ancak Tanrının Tanrı olmasına izin verirsek mümkün olabilir" der.⁷² Yani Tanrı bizi mümkün kıldığı gibi biz de Tanrı'yı mümkün kılmaktayızdır.⁷³

Kearney böylece Holokost'un ardından, anateizm ile uyumlu, farklı türde bir inanç seçeneğine yani post-inanç biçimine tanıklık ettiğimizi iddia eder. Böyle bir inanç, Tanrının bizimle birlikte acı çeken fakat haksızlığa karşı hareket etmediğimiz eyleme geçmediğimiz sürece bizi acıdan kurtaramayacak olan savunmasız ve güçsüz bir Tanrı kabulüne sahip bir inançtır. Kearney'e göre bu Tanrı Holokost'u durdurmamıştı çünkü belki de bu Tanrı acı çekiyordu ve insanın eyleme geçerek kötülüğün ve adaletsizliğin cisimleştiği Holokost'u durdurmasını istiyordu. Tam da bu noktada Kearney'e göre anateist inanç hem insani hem de

⁷¹ Kearney, "In Place of a Response; An Interview with Richard Kearney", 371-372.

⁷² Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 59-61.

⁷³ Richard Kearney, "Enabling God", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Press, 2006), 39-40. Kearney Tanrı bizi, biz Tanrıyı yapıyoruz derken aslında bir anlamda anateizmin sanat ile olan ilişkisini de gündemine alır. Zira ona göre Tanrı'dan sonra Tanrıyı kurtarmak için sanata ihtiyacımız vardır. Çünkü yüzyıllardır dinleri ve inançları ayırıştırarak soyut doktrinsel tartışmalar teopoetiğin önemini görmemize engel olmuştur. Ona göre kutsallık söz konusu olduğunda son sözü theoria değil, poiesis söyler. (Kearney, "God Making: Theopoetics and Anatheism", 21)

ilahi acıların sona ermesinden sorumludur.⁷⁴ Bu ise aslında anateizmin bir inanç sorunundan ziyade ezilmiş, zayıflatılmış ve adaletsizliğe uğrayan başkalık için bir eyleme geçme meselesi olduğu açıktır.⁷⁵

Sonuç

Kearney'in amacı, Tanrı'dan sonra Tanrı'ya nasıl geri dönebilir veya onu hayatlarımıza nasıl geri getirebiliriz meselesi üzerine odaklanmaktadır. Bunun cevabı ise güçsüz bir Tanrı tasavvurunda ortaya çıkmaktadır. Yani güçsüz-zayıf bir Tanrı, tam da güçsüzlüğü sebebiyle bize güç vermekte ve bizi yaşama ve eyleme geçme yeteneğine sahip kılmaktadır. Kearney'in öne sürdüğü böylesi bir Tanrı tasavvuru, bizden başka olan yabancıya karşı hem epistemik sınırlarımıza indirgememe anlamında bir kutsallık verme de hem de *Tanrı'nın izi olarak ötekinin yüzünü* iskalamama anlamında onunla etik ve de sorumlu bir ilişki kurma amacıyla olan ve bizi tekrar kutsallıkla buluşturan yönüyle etik bir karakter arz eder ve bu yönüyle önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Tanrı artık sadece dini dogmalarla tanımlanabilecek bir varlık olarak düşünölmeyecektir. Tanrı'dan sonra Tanrıya geri dönmek, yeni bir Tanrı tasavvuru ekseninde başkalıkla kurulacak ihtimamlı bir ilişki zemininde kutsalın izini aramaktır. Kötülük eğer ilahi iyiliğin yokluğu ise, o halde Tanrı'nın hayatlarımıza yeniden geri dönüşü kötülük sorununa da bir cevap olacaktır.

Peki Kearney'in Tanrı hakkındaki iddialarını kabul edersek ne kazanırız ya da kaybederiz? Burada kaybedeceğimiz şey şüphesiz şimdiye kadar yaşamlarımızda bel bağladığımız Tanrı kavrayışının yitişidir, ancak kazanılacak olan ise sorumluluğu üstlenmek suretiyle dünyayı dönüştürme durumudur. Şüphesiz Tanrı hakkındaki her teori mutlak hakikati tüketme konumunda olmadığı için eleştiriye açıktır. Bu açıdan Kearney'in anateizm kavramı ve Tanrı'nın yeni alımlanma biçimi de eleştiriye açık olacaktır. Zira Kearney'in sunduğu anateizm kavramı ve bu minvalde yeni Tanrı kavrayışı, kutsalı yeniden hayatlarımıza dahil etme noktasında önemli imkanlara sahip olsa da sorunları da olan bir kavramdır. Jean Luc Nancy kendisiyle yapılan bir röportajda, Tanrının ortadan kaybolmasının Tanrının ölümünden ziyade bizim putperest Tanrı anlayışlarımızla ilgisi olduğunu söyler. Yani Tanrı'nın ölümü Tanrının kendisinin değil, bizim Tanrı anlayışımızın öldüğü gerçeğini dile getirmektedir.⁷⁶ Bundan dolayı belki de Tanrı hakkındaki en açık ve yalın varsayım, Tanrı Tanrı'dır ve Tanrı'dan başka hiçbir şey değildir ifadesi olmalıdır. Zira Tanrı hakkında ileri sürdüğümüz her iddia, teori veya öneri başka bir putperestliğin inşasına açıktır. Zira filozoflar, putların taş ve ağaçtan oluştuğu kadar kavramlar ve sözcüklerden de oluştuğunu göz ardı etmemelidirler.⁷⁷ Her ne kadar Kearneyci anateizmin kutsalı yeniden hayatlarımıza dahil etme önemli bir kaygının sonucu olsa da bu kutsala dair sunulan teori ve kavramlarımızın bir tür neo-putperestliğe kapı aralaması da mümkündür. Dolayısıyla burada Kearney'e sunulabilecek bir eleştiri olasılık olarak Tanrı kavramında yeni putperest motiflerin de olabileceği ihtimali üzerinden yürütülebilir.

⁷⁴ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 61.

⁷⁵ Kearney, *Anatheism; Returning to God After God*, 185.

⁷⁶ Jean Luc Nancy, "The Death of the Death of God: Dialogue with J. Luc Nancy", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, (New York: Columbia University Press, 2016), 177.

⁷⁷ William Desmond, "Maybe, Maybe Not: Richard Kearney and God" *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, (New York: Fordham University Press, 2006), 65.

Kearney güçsüz bir Tanrı kavramı ile aslında eylemlerimizi kontrol eden ve belirleyen, bir varlık fikrinin çürütülmesi gerektiği kanısındadır. Zira Tanrı eğer zayıf değil de güçlü bir Tanrı ise o halde Tanrı'nın kötülüklere müdahil olmaması anlamlandırılmaz ve bu nedenle savunulamazdır. Fakat kötülük problemini çözmenin tek yolu Tanrı'nın egemenliğinden vazgeçmek midir? Merold Westphal'in dediği gibi Kearney bu yolculukta bizim hafif seyahat etmemizi istiyor ve gereksizce hemen vazgeçmemizi istediği kavram Tanrı'nın egemenliğidir. Ayrıca Tanrı'nın güçsüz bir varlığa indirgenerek yarattığı varlıklar üzerinde herhangi bir gücü olmayan olarak anlaşılması, dinlerin yaratan-yaratılan hiyerarşisini de altüst etmektedir. Belki burada Kearney'e yöneltilebilecek bir diğer eleştiri de Tanrı'nın egemenliğini ile yabancıya konuksever olma fikrinin neden birbirini dışlaması gerektiğidir? Zira Kearney, eski egemenlik ve teodise Tanrısı ölmeli ki, konukseverlik Tanrısı doğabilsin der. Kearney Tanrı'nın egemenliğinden vazgeçme sebebi olarak kötülük problemini Tanrı'dan uzaklaştırmak ve bu sayede bizim sorumluluğumuz olduğunu göstermeye çalışır. Ancak buradaki karşıt konumlandırma da eleştiriye açık olmalıdır.

Kearney bir yandan da her dinin mutlak hakikati kendinin barındırdığını düşünme suretiyle bir dışlayıcılık özelliğine sahip olsa da yine de başkaya karşı konuksever olduğu ikinci bir yüzü de vardır der. Kearney bunu önemsemektedir. Eğer üç dinin başkalıkla ilk karşılaşmalarında tavır konukseverlik ise o halde bizlerinde başkalıkla karşılaşmada tavır düşmanlıktan ziyade konukseverlikle sonuçlanmalıdır. Bu başkaya açık olma teması dinler arası bir iletişim kurma yolunun da imkanını sunmaktadır. Zaten Kearney açısından bu, olması gerekendir. Eğer kişi başka diğer dinlerin yabancı Tanrılarına açık değilse somut yabancıya açık olmaktan nasıl söz edebilir? Çünkü gerçek bir konukseverlik başkalığa tümüyle açık olmayı gerektirir. Böylesi bir kapsayıcı konukseverlik küreselleşen çağımızda hayati bir öneme sahiptir. Anateizm bu yönüyle eğer yabancıya açık olma başkaya konuksever olma temasını ön planda tutuyorsa o halde bu sorun sadece teorik meselelerle ilişkili olmayıp bilakis pratik meselelere de taalluk eden bir yöne sahip olacaktır. Yani yabancıyı hoş karşılama ya da reddetme çoğu zaman bir savaş ya da barış meselesi olarak karşımıza çıkabilir. Zira Kearney her dinin bir dışlayıcılık içerdiğini ve mutlakçılığa yönelik bir eğilim olduğu düşüncesindedir. Ve bu da ister istemez dinler arası-gruplar arası savaflara çatışmalara sebebiyet vermekte ve konukseverliğin kapılarını kapatmaktadır. Anateizm ise bu yönüyle küreselleşen dünyamızda herhangi bir grup, ideoloji dinin kendi mutlaklıkları adına başkalığa uygulayabileceği baskı ve tahakkümü, başkalıktaki kutsalı görme ve ona konuksever olma yönüyle çözüme amacında olan bir boyuta da sahiptir. Burada Kearney kapımızı çalan gerçek yabancılar, yiyecek ve barınak arayan gerçek göçmenler, hayatlarımıza meydan okuyan gerçek düşmanlar varken, kişi konukseverlik alanını nasıl açık tutabilir? sorusunun cevabını da aramaktadır. Burada nihai ve aşılamaz ikileme dönüyoruz: Ne yapılmalı? Kearney'in önerisi koşullu bir konukseverlik yolu ile yabancıya açık olmak ve onda ilahi olanın izini sürmektir ancak bu dost ile düşman, tanrılar ile canavarlar arasında bir ayrım yapmayı da gerektirecektir.

Sonuç olarak anateizm ilk bakışta farklı inanç ve kavrayışların gerçekliğini varlığını göz ardı eden yüzeysel bir fikir birliği olarak görülebilir. Fakat anateizmin kaygısı bütün olumlu ve olumsuz yönleri ile aslında bu yüzeysellikten daha uzak yaşamın sorumluluğunu üstlenmek

suretiyle onu dönüştürmenin etik kaygısı olarak daha derinlere kök salan boyutuyla dikkate alınması gereken bir düşüncedir.

Kaynakça | References

- Bloechl, Jeffrey. "Christianity and Possibility", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Burke, Patrick. "Kearney's Wager", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Caputo, John D. *The Weakness of God; A Theology of the Event*, USA: Indiana University Press 2006.
- Caputo, John D. "Hospitality and the Trouble with God", *Phenomenologies of the Stranger; Between Hostility and Hospitality*, ed. Richard Kearney-Kascha Semonovitch, New York: Fordham University Press, 2011.
- Caputo, John D. "Richard Kearney's Enthusiasm", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy*, ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Caputo, John D. *The Insistence of God; A Theology of Perhaps*, USA: Indiana University Press 2013.
- Cevirci, Sema. *Postmodern Düşüncede Temsil Krizi*, İstanbul: DBY, 2020.
- Derrida, Jacques. *Nietzschelerin Şöleni*, der. ve çev. Ali Utku-Mukadder Erkan. İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2008.
- Desmond, William. "Maybe, Maybe Not: Richard Kearney and God" *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Habermas-J. Derrida, J. *Terör Günlerinde Felsefe*, der. Giovanni Borradori, çev. Emre Barca İstanbul: YKY, 2008.
- Howe, Fanny. "Anatheism for One" *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney-Matthew Clemente, USA: Rowman & Littlefield, 2018.
- Kearney, Richard. "Boston Söyleşisi", *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler-Kıta Felsefesi Tartışmaları*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma, 2010.
- Kearney, Richard. "Derrida and Mesianic Atheism", *Trace of God; Derrida and Religion*, ed. Edward Baring – Peter E. Gordon, New York: Fordam University Press, 2015.
- Kearney, Richard. "Double Hospitality; Between Word and Touch", *Journal for Continental Philosophy of Religion* 1 (2019) 71–89.
- Kearney, Richard. "Enabling God", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Kearney, Richard. "Epilogue: Inguise of a Response", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney-Jens Zimmermann, New York: Columbia University Press, 2016.
- Kearney, Richard. "Epiphanies of the Everyday: Toward a Micro-Eschatology" *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Kearney, Richard. "God After God: An Anatheist Attempt to Reimagine God", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney-Jens Zimmermann, New York: Columbia University Press, 2016.
- Kearney, Richard. "God Making: Theopoetics and Anatheism", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney-Matthew Clemente, USA: Rowman & Littlefield, 2018.
- Kearney, Richard. "Hermetik ve Adalet", *Adaletin Hayaletleri; Çağdaş Düşünürlerle Söyleşiler*, der. Sema Cevirci Atilla, Ankara: Fol, 2024.

- Kearney, Richard. "In Place of a Response; An Interview with Richard Kearney", *After God: Richard Kearney and the Religious Turn in Continental Philosophy* ed. John Panteleimon Manoussakis, New York: Fordham University Presss, 2006.
- Kearney, Richard. "Strangers and Others; From Deconstruction to Hermeneutics" *Critical Horizons* 3:1 (7-36) Koninklijke Brill NV, Leiden 2002.
- Kearney, Richard. "The Death of the Death of God: Dialouque with J. Luc Nancy", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney-Jens Zimmermann, New York: Columbia University Press, 2016.
- Kearney, Richard. "Theism, Atheism, Anatheism: A Panel Discussion with David Tracy, Merold Westphal, Jens Zimmermann" *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney-Jens Zimmermann, New York: Columbia University Press, 2016.
- Kearney, Richard. *Anatheism; Returning to God After God*, Columbia University Press, New York, 2011.
- Kearney, Richard. *The God Who May Be; A Hermeneutics of Religion, USA*: Indiana University Press, 2011.
- Kearney, Richard. *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar; Ötekiliği Yorumlamak*, çev. Barış Özkul, İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Manoussakis, John Panteleimon. "The Black Theology of Anatheism", *The Art of Anatheism*, ed. Richard Kearney and Matthew Clemente, USA: Rowman & Littlefield, 2018.
- Otto, Rudolf. *Kutsala Dair* çev. Sevil Ghaffari İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2014.
- Vattimo, Gianni. *Nihilism and Emancipation*, ed. Santiago Zabala, USA: Columbia University Press 2004.
- Zabala Santiago. "Giriş: Teistleri ve Ateistleri Olmayan Bir Din" *Dinin Geleceği*, der. Santiago Zabala, çev. Rahmi G. Ögdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2009.
- Zimmermann, Jens. "Introduction", *Reimagining The Sacred Richard Kearney Debates God*, ed. Richard Kearney and Jens Zimmermann, New York: Columbia University Press, 2016.